

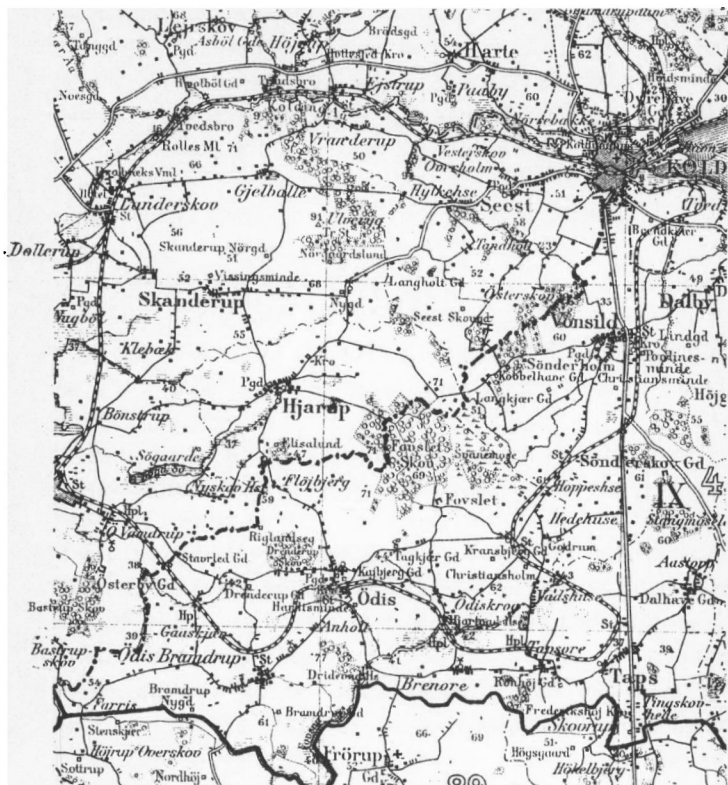
Smuglerhistorier fra Andst herred 1715 til 1719

Af John Kvist.

En gammel vrøvlehistorie beretter om en mand, der fortæller om et storslået gilde, han havde været til. Først ramsede han forskellige slags steg op, som de havde fået, men så kortede han historien af med at sige, at det var ikke noget imod det, de ikke fik. Man kan overføre denne historie til smugleriet ved den gamle toldgrænse. Mængder af smuglerhistorier har fundet vej til egnens tingsteder, men et langt større antal er aldrig kommet for retten.

Et særlig let passabelt område mellem Kongeå og Kolding å og forøvrigt også over sidstnævnte å i vadestederne ved Påby, Gelballe og Ejstrup og ned gennem sognene Seest, Skanderup, Hjarup og Vamdrup var meget yndet af smuglerne, og da bevogtningen med toldbetjente, de såkaldte vadsted- eller åstedridere, på dette tidspunkt, da efterfølgende foregår, var meget ringe, så foregik der en ret kraftig smugling her.

I mørkningen den 18. sept. 1715 gik en flok af *Hjarup* bys kvæg mest stude, ialt 28, og græssede fredeligt på Hjarup overdrev et stykke fra sogne-

Den stærkt optrukne brudte linje er grænsen mellem kongeriget og hertugdømmet til 1864, dog lå der enklaver på begge sider, en slesvigsk enklave lå således i Seest. Bastrup hørte kirkeligt til Vamdrup, men var ellers slesvigsk. Senere, 1727, beordredes et nyt toldskel. Kolding å skulle danne det omtrent til Drabæks mølle, derfra skulle afmærkes et skel til Kongeåen ved Fårkrog.

skellet til Vamdrup og Ødis sogne ud for gården *Riglandseg*. Pludselig dukkede toldinspektørens folk fra Kolding op og attraperede hele studeflokken i den mening at drive den til toldstedet i Kol-

ding, men det gik ikke så let. Nogle af mændene fra Hjarup kom til og greb voldsomt ind. Toldbetjentene fik i hvert fald ikke kvæget med sig, og et par processer, den ene for Kolding byting, den anden for Andst, Jerlev og Slaugs herreders ting på Amhedegård i Egtved sogn blev følgen.

Ved Kolding byting den 23. sept. blev Hjarup bymænd beskyldt for at ville have hindret kgl. majestæts høje interesse mod toldsvig. Anklagen kom til at lyde på, at hver af dem skulle betale 50 rigsdaler til den kgl. kasse. Denne beskyldning og den deraf følgende strenge straf fik bønderne til at rejse en proces mod tolderne i Kolding. Knud Buck og medinteresserede i Hjarup lod den 11. okt. efter selve regimentsskriverens påbud indstævne postmester og kontrollør Jens Riis, toldereren Jens Hansens fuldmægtig Laurids Madsen Borck og toldinspektørens fuldmægtig Asger Solgaard, alle af Kolding, samt åstedsrideren Henrik Mandrach i Seest »for den formastelige gerning at ville have bemægtiget sig 28 stykker kvæg de hjarupmænd tilhørende, som gik i græs på byens mark, og i den henseende, at det var uretmæssig adfærd, søgt dom over dem og derved sigtet de personer, som aldrig havde været med, da kvæget blev optaget«. På tinget skulle de indstævnede på en helt anden måde få sagens rette sammenhæng at vide.

Tolderne mødte ikke på tinget hverken denne gang eller senere, men kun deres forsvarer. Knud Buck krævede derfor sagen udsat, men forsvareren protesterede, »såsom man ej haver tid og lejlighed med rejser og deslige at opvarte citanten (sagsøgeren), når behages«. Sagen gik videre. Den 25. okt. udnævnte retten fire uvildige synsmænd til ikke alene at syne de steder på Hjarup mark, hvor tol-

derne havde opbragt kvæget, men også syne alle de 28 stykker kvæg i overværelse af lodsejerne og toldbetjentene. Den 2. nov. aflagde synsmændene deres skriftlige beretning, og en række vidner afhørtes, hvilket tilsammen opruller hovedtrækkene i den besynderlige sag.

Synsmændene var Anders Hansen Risbøl i Asbo, formand, samt sognefoged Christen Kjeldsen i Kragelund, Jens Andersen i Skanderup, Jens Hansen i Horskjær og Peder Pedersen i Ø. Vamdrup. Deres skriftlige syn lyder: »30. oktober 1715 var vi underskrevne mænd på Hjarup mark for at besigtige og efterse stedet, hvor toldbetjentene ved Kolding told har bemægtiget sig en del kvæg de hjarupmænd tilhørende, som og samme kvæg af dem er bleven optagen, hvor da de hjarupmænd tillige mødte, som var Svend Christensen, Jens Christensen Snogdal, Knud Buck og Christen Madsen, som havde det omtvistede kvæg og var i tallet 28 stykker. Hvor da på åstederne hver for sig fremviste sit tilhørende af samme fæ, der vi havde tøvet efter toldbetjentene fra om formiddagen kl. 10 og til om eftermiddagen kl. 3, men ingen af dem indfandt sig ej heller nogen på deres vegne samme syn ved eller anrørende at være. Altså fremviste Jens Christensen Snogdal seks stykker, tre, som var sorthjelmet, to, som var kulsorte og en gråhjelmet. Dernæst fremkom Christen Madsen, som foreviste to kulsorte og to sorthjelmet. Knud Buck fremviste fire stykker, som han sagde sig at tilhøre, to ravnsorte og to sorthjelmet. Morten Sørensen fremviste fire stykker, to jerngrå, en sorthjelmet og en, som var meget rødagtig i farverne. Svend Christensen fremviste ti stykker, seks sorthjelmede, en kulsort med en hvid streg på den ene side, en sort, en grå-

hjelmet og en liden sort tyr med en hvid streg på den ene side. Samme ovenskrevne 28 stykker kvæg ville hjarupmændene aflægge ed på var de samme, som toldbetjentene havde villet bemægtige sig.«

»Dernæst begav vi os til det sted, som kvæget blev antruffet på Hjarup mark, for at efterse, hvor vidt og langt det var derfra og til Ræklands Ekk (gården Riglandseg), som ligger på den holstenske side, hvor vi bespurgte os med dets beboere om deres marker, hvor os da blev svaret, at den gjærde udenfor gården, der begyndte skjellet mellem dem og Ø. Vamdrup mark, hvor da var tilstede fire mænd af Ø. Vamdrup lodsejere, som var Peder Pedersen, Niels Pedersen, Iver Jensen og Hans Knudsen, som vedstode, at det var den rette skjel, som ermeldte Ræklands Ekk beboere os havde påvist. Så begyndte vi at måle fra bemeldte Ræklands Ekk og frem til den sted, som bemeldte kvæg blev antræffet, som var langt inde på Hjarup tilhørende grund og rettighed. Så målte vi først fra ermeldte gjærde først en del fædrift, som tilhørte ermeldte Vamdrup bys beboere, der og hørte under Jydland og Koldinghus amt, som var 46 gaid à tre alen hver gaid (gaid må her betyde stang lig en favn i længde). Endnu på samme mark, som var hegnet, befandtes at være 147 gaid à hver gaid tre alen. Så vedtog vi først skjellet mellem Vamdrup og Hjarup mark, som blev ligeledes i nøjeste eftersyn målt hen til åstederne, som kaldes Gårdsholt, som var det første sted, hvorfra bemeldte Ø. Vamdrup mark, og dertil var 86 gaid à hver gaid tre alen, andet sted af åstederne, som var endnu længere inde på Hjarup mark, Døfkjær kaldet, 30 gaid à hver gaid tre alen. Begyndte så fra ermeldte åste-

der og til den anden side hen til det markeskjel, der er mellem Hjarup og Ødes (Ødis) marker, hvor der fandtes at være 205 gaid à hver tre alen. Er så fra Rækkelands Ekks markeskjel og til ermeldte åsteder 500 gaid à hver gaid tre alen.«

For retten vidnede derefter Peder Pedersen, Nis Andersen, Iver Jensen og Hans Poulsen alle af Ø. Vamdrup, at så længe de kunne mindes, og nogle af dem kunne mindes i mere end 50 år, havde Hjarup bymænds kvæg gået og drevet i fællig med Ø. Vamdrup bymænds kvæg hvert år og alle upåanket i alle måder, og hvad åstederne angik, da var de langt inde på Hjarup tilliggende grund og rettighed, og der havde så længe nogen af dem kunne mindes ikke af nogen været noget påanket eller noget af deres kvæg af toldbetjentene været optaget, ej heller af andre.«

Hjarup bys hyrde, Christen Tommesen, bekræftede i alle enkeltheder synsmændenes udsagn om de 28 dyrs udseende og ejerforhold og erklærede, at de havde været hos ejermændene, længe før toldbetjentene havde villet opbringe dem. De fleste af Svend Christensens dyr var kalve og ungdreager, som ligesom byens øvrige kvæg »hele den afvigte sommer havde gået i græsning tillige med andet byskvæg overalt på Hjarup mark særdeles, når ævret var opgivet (d.v.s. kornet indhøstet), da alt sådant byens ledige kvæg går ude nat og dag, og af hyrden undertiden bliver beopagtet og efterset, indtil de tider det for vinterfoder bliver indbundet«.

Mikkel Jørgensen, Hans Jepsen, Gregers Tommesen, Laurids Jepsen, Laurids Nielsen og Jep Christensen Snogdal alle af Hjarup bekræftede hyrdens vidnesbyrd, og på forespørgsel erklærede

de, at de ikke i allerringeste måde var bevidst med toldsvig at have fornærmet kgl. majestæts rettligheder. Deres kvæg var kun deres påkrævede kgl. ryttergårdes nødvendige besætning. Ydermere forklarede samme vidner, at dagen efter, at kvæget var blevet antastet af tolderne, da kom betjentene igen og havde amtmandens fuldmægtig, Hans Svendsen, med sig. Kvæget blev dem fremvist uden nogen modsigelse eller hindring, og det ikke en, men nogle gange. Noget af kvæget kunne dog ikke samles så hurtigt »formedelst markens og skovens vidtløftighed samt nattens påkommende mørke«. En anden medvirkende grund var, at ikke alle bønderne var hjemme. Det blev derfor tilbudt toldbetjentene, at kvæget skulle blive dem forevist, når de forlangte det. Toldbetjentene var trods lovlig indstævning ikke mødt, da synsmændene var på åstederne.

Endnu fremkom de mænd, der havde været stævnet for Kolding byting, Svend Christensen, Christen Sørensen, Jens Snogdal og Knud Buck og tilbød deres ed på, at de »ikke vidste, at det var kgl. toldbetjente, eller hvem det var, som ville borttage kvæget, særligt på grund af aftenens mørke«! Videre sagde og tilstod disse vidner, »at dersom de imod forhåbning skulle have udsagt eller ladet nogle ord falde, som de kgl. toldbetjente eller dem, der kvæget ville have borttaget, kunne føle sig fornærmet ved, da er sligt sket udi ubesindig hastighed, hvorfor de beder om forladelse og ved aldeles intet andet med samme kgl. toldbetjente end alt det, som lovligt og skikkeligt og berømmeligt i alle måder og holder dem udi alt vedbørlig respekt, og det skulle være langt fra de fornævnte hjarupmænd ville have gjort dem nogen hindring og min-

dre modsigelse, om de dennem havde kendt, thi de tænkte ved sig selv, at det var andre, som dennem deres med rette tilhørende kvæg og gårdes besætning ville fratage, bortdrive og forvilde«.

Endelig kom Christen Madsen af Hjarup frem for tinget og tilbød sin ed, at han ikke som fremført på Kolding byting skulle have »medværet at have taget det omtvistede kvæg fra Kolding toldbetjente på Hjarup mark«. Han var ikke der tilstede, men på andre steder langt derfra, hvilket kunne bevises af Jesper Sørensen og Jens Christensen begge af Hjarup. Han fik dog ikke lov at aflægge eden, da den ville stride mod vidneførelsen i bytinget.

Sagen ses ikke mere for tinget på Amhede. Det er rimeligvis endt med, at tolderne har ladet den falde, da den efter det foreliggende har været for svagt underbygget og havde fået et skær af overgreb fra toldernes side. Det var et svaghedstegn, at ingen af tolderne nogen sinde mødte, når de var indstævnedede. Måske havde *Henrik Mandrach*, en af de fire åstedridere, som i disse tider havde den umulige opgave at bevogte den østlige halvdel af hele toldgrænsen, fået mistanke om, at der foregik smugleri i den for smuglere så ideelle egn. Han boede jo i nabosognet og havde personlig vinding ved at pågribe smuglere. Han hørte vist ikke selv til de pletfri. Under en indkvartering af kyradserere i Seest og Hjarup sad en flok af disse en hel nat i hans hus og spillede terning og drak, og den samme nat blev der hos smeden i Seest begået et dristigt tyveri af penge og smykker, og de gevorbne ryttere fik mistanken på sig. En efterårsaften ved samme tid skød hans søn, *Casimirus Mandrach*, en tjenestekarl ved *Seest* kirke.

Om hjarupmændenes skyld eller ikke skyld kan

det være svært at dømme. De forsvarede sig kraftigt mod de forhadte toldbetjente, også så kraftigt, at de måtte bekvemme sig til at give dem en undskyldning, dog af en noget ulden karakter. Der er ingen grund til at tro, at hjarupmændene ikke kendte til smugling. Ved *Vranderup* var der som eneste sted over åen en bro, da denne by hørte med til det nord for åen liggende Harte sogn, men da toldgrænsen blev lagt ved Kolding å nord om de fire sogne, blev *Vranderup* lagt til *Seest* sogn og broen fjernet i 1714 netop for smuglingens skyld. En tid havde fire sogne frihed — ganske vist med omtvistelig ret — til at handle med hertugdømmerne.

I april måned 1715 blev *Søren Pedersen* af *Seest*, der sad fængslet på *Koldinghus*, indstævnet for retten på *Amhede*, fordi han det foregående år havde smuglet nogle unglykreature over grænsen. Mere ses ikke om hans sag. *Christen Danielsen* fra *Riglandseg* blev sammen med en mand fra *Estrup* 1707 grebet på fersk gerning i smugleri af 12 heste på *Hærvejen* så langt mod nord som ved *Randbøl*. Han mistede de fem heste, men reddede sig selv ved flugt og unddrog sig derved en stor bøde, da *Riglandseg* lå lige inden for det holstenske, et ideelt sted for smugling, som han, der var hestehandler, nok har benyttet sig flittigt af.

Noget efter *Mikkelsdag* 1715 kom *Peder Pedersen Kusk*, *Hans Rasmussen*, *Niels Videsen* alle af *Kolding* kørende på *Kongevejen* mellem *Haderslev* og *Kolding* sammen med *Laurids Sørensen* og på dennes vogn. *Laurids Sørensen* boede på *Fovslet mark* og var i tjeneste hos vildtmester og overførster *Hans Bachmann* på *Fovslet*. Foran de fire var *Poul*

Hansen af Seest agende på en vogn. Han var ellers ridende, og hans hest løb bag vognen. Mellem Thystrup by og Høkelbjerg løb hesten hen til et led, som var lukket. Da Poul Hansen så, at hesten blev stående ved ledet, løb han tilbage til Laurids Sørensen og sagde: »Hvorfor lukte du ledet for mit bæst?« og slog i det samme til ham med et svøbeskaft over hans hoved og hals. Derpå tog de straks hånd på hverandre og sloges med næverne, indtil de faldt ned ved diget, hvor de havde hinanden i håret. Nu skilte Niels Mikkelsen dem, men da de var kommen op, søgte de igen sammen og slog på hinanden med deres svøbeskafter. Imidlertid så de tre vidner, at Laurids Sørensen slog Poul Hansen med sit svøbeskaft et stort slag over hans hoved, så han faldt til jorden. Blodet løb da af dem begge. Snart efter gik Poul Hansen til ledet og tog sin hest og red sin vej. Vidnerne blev i retten spurgt, om Laurids Sørensen havde givet Poul Hansen årsag til klammeriet, eller om Laurids Sørensen havde ført ukvemstale eller ringeste ord mod Poul Hansen, før han blev overfalden. Vidnerne svarede nej. De blev også spurgt, om de havde set eller hørt, da Laurids Sørensen ville stå op fra diget, blev han igen omslået med svøbeskaftet af Poul Hansen, som råbte: »Det skal du have for det puds, du gjorde mig på Ostorp mark (Aastorp i Taps sogn), da du tog de fire stude fra mig!« Dette var der ingen af vidnerne, der havde hørt, men senere, da de alle var kommen ind til Peder Vulf i Vonsild skov og talte om forlig, da sagde Poul Hansen til Laurids Sørensen, at han slog ikke for det med hesten, men »for en gammel pek, han havde til ham«. Sagen blev udsat, og det er nok kommet til forlig senere.

Mandag den 14. september 1716, »som var en ekstraordinær tingdag og tegtedag«, havde den kgl. strand- og toldinspektør, *Simon Pedersen Basse*, i Kolding i en formodet konfiskationssag for toldsvig indstævnet rytterbonden Niels Jensen i *Højrup, Lejrskov sogn*, og sønnen, Jens Nielsen, samt Knud Andersen, køb- og handelsmand i Kolding. Endvidere var stævnet rytterbonden Anders Hansen Risbøl af *Asbo* i Bække sogn. De to sidstnævnte hørte til egnens mest kendte mænd. De optrådte ofte i retten som andres fuldmægtige, den sidstnævnte endog som sættemand. Som rytterbondens forsvarer var som sædvanlig indstævnet regimentsskriver Haxsens fuldmægtig, som til trods for, at sagen hørte hjemme under en anden regimentsskriver og i betragtning af sagens hurtige behandling, dog mødte og blev godkendt af retten. Sagen, som var genstand for langvarig og spidsfindig tovtrækning mellem parterne, kan kort refereres således:

Den 8. sept. var Knud Andersen redet til Brønsted mølle i Holmans herred. Der havde han af møller Niels Markussen købt 10 og hos Thomas Pedersen i Gaurslund 2 stude. Kl. 8 om morgenen den 9. sept. fulgte mølleren og Knud Andersen med studene til Højrup og ankom til Niels Jensens gård noget over middag. Efter påstået tidligere aftale skulle Niels Jensen græsse studene, indtil de skulle på vinterfoder, men der skete mere den dag. Tolderne havde haft deres snushaner ude, vel vadstøderne Henrik Mandrach i Seest og Gabriel Andersen Kruuse, kaldet Gabriel Kusk, i Kolding. Hen mod aften drog et anseligt opbud af toldpersonale fra Kolding til Højrup, og der iblandt var strand- og toldinspektør Simon Basse, strandinspektør

Christian Møller, tolderens fuldmægtig Lars Borck, inspektør Basses tjenere, Jakob Jensen og Gabriel Kusk samt flere toldkontrollører. Da disse kom til gården i Højrup, spurgte toldinspektøren en dreng, der gik i gården, hvis studene var. Drengen svarede: »Hvad kommer det eder ved!« Hvilke voldsomheder, der siden passerede, vides ikke nøje, da de skriftlige beretninger derom ikke er indført i tingbogen, men man får en forestilling derom i et vidneudsagn af Anders Risbøl i Asbo, som berettede, at da han den nævnte dags aften i mørkningen kom kørende fra ryttersessionen i Kolding ad landevejen lige forbi Niels Jensens gård, hørte han, at der i gården var alarm og kvindeskrig. Han ville kende årsagen, hvorfor han gik til gården, hvor han i en toft fandt nogle gående og nogle ridende personer, som ville bemægtige sig nogle stude, som gik der, og da han og hans nabo, Bertel Andersen i Asbo, ved midsommertide netop havde solgt hver seks stude til Niels Jensen og hans søn, Jens Nielsen, var det ham fortrydeligt, om nogen af dem skulle tage skade eller blive taget af fremmede personer. Hvad Anders Risbøl foretog sig, ses ikke. Han vidner selv, at han med trusel og undsigelse blev angreben af en før person, som han ikke kendte eller vidste, hvem var, men det sagdes, at han var strand- og toldinspektør, og formedelst han greb til en pistol og satte den for Anders Asbos bryst og truede med at ville skyde ham ihjel, da var det vel muligt, at Anders Asbo, der var beskænket og var blevet ganske altereret, lod falde nogle ord, hvilke han dog ikke kunne erindre, som muligt inspektøren ville tage til fornærmelse. I så fald, om noget sligt skulle være passeret, beder han om tilgivelse, såsom han da var beskænket.

Under forhørene fremførte toldernes fuldmægtig, Niels Solgaard af Kolding, at Anders Asbo burde, som en mand ved fuld forstand, have set sig for angående de to gange seks stude, han fandt for sig, og ikke pludselig og grovelig anfalte inspektør Basse i lovlig funktion. Et par af toldernes folk blev spurgt, om de var bevidst, at Lejrskov, Skanderup og Hjarup sogne lå inden landskellet og i Koldinghus amt. Dertil svarede de ja. De samme to havde i forvejen vidnet, at der fra Højrup og til det nærmeste forbudne vadested ved Påby var ca. $\frac{1}{2}$ mil. Tolderne blev også spurgt, om de havde set de tolv stude på forbudne steder ved gang eller drift, men det måtte de indrømme, at det havde de ikke. Retten nåede ikke, som den skulle, at få gæsteretssagen sluttet inden de tre solemærker, men først den 18. sept., da Knud Andersen ved tingsvidne kunne bevise sin hjemmel til studene, og at de hverken kom fra eller førtes til forbudne steder eller over forbudne pas eller åer, hvorfor dommen kom til at lyde på, at studene skulle være fri for konfiskation.

Anders Risbøls sag ville tolderne have pådømt med det samme, men han var kommen dem i forkøbet med en kontrastævning. Tolderne havde hævdet, at Anders Risbøl intet havde med de kgl. betjentes forretninger at bestille »med så næsevis indblanding«, hvorfor han burde straffes efter kgl. forordning, »på det han derved en anden gang for sligt kan blive afskrækket«. Hans sag ses ikke mere i tingbøgerne. Det er tvivlsomt, at det er lykkedes at få denne lovkyndige og kraftige bonde straffet.

I forsommeren 1716 havde før omtalte Knud Andersen og vadstedriderne Gabriel Kruuse og Hen-

rik Mandrach bemægtiget sig og opbragt 14 stude i *Skanderup*, hvoraf de 12 tilhørte Jep Vedstesen og de øvrige Jens Andersen, begge rytterbønder i *Skanderup*. Opbringelsen var ulovlig, og efter selve kammerkollegiets kendelse af 8. juli 1716 skulle de to bønder have deres kvægs værdi godtgjort. Den 12. og 13. nov. blev kvæget solgt ved offentlig auktion i *Kolding*, og Knud Andersen skulle så efterhånden tilbagebetale de to bønder kvægets værdi. I løbet af det næste år blev bønderne klar over, at de ikke ville få studenes fulde værdi udbetalt, og så sent som den 3. sept. 1717 anlagde de sag mod Knud Andersen og de to vadstedridere. Om bønderne nåede et gunstigt resultat, vides ikke, da sagen uden afgørelse efter et par måneders forløb forsvinder af tingbogen. Det blev til en strid mellem en bonde og en købmand, der begge var vant til proces, og ingen af dem havde nogen øm samvittighed.

Knud Andersen, der i den foregående sag med nogen føje var mistænkt for smugleri, var i denne sag gået i toldernes tjeneste, vel for vindings skyld, og som det vil ses, forsøgte han at udnytte mulighederne. Jep Vedstesen havde været anklaget for skovtyveri af ret grov art, bl. a. af tre egetræer fra en af sine egne bymænd, hvorfor han fik en meget stor bøde på 30 rdl., mens han i retten gennem lange bevidste forhalinger og tvivlsomme attester hentet uden for rytterdistriktets område snoede sig uden om anklagen for et meget større skovtyveri. Der var også andre tvivlsomme sager at notere. Det skete ofte, at der i disse smugleregne fandtes herreløse stude og heste, hvis ejermand så efterlystes på tinge. Engang kom der en sådan herreløs hest til Jep Vedstesen, og han fremlyste den godt

nok på herredstinget på Amhede, men den næste tingdag meddelte han, at hesten var stjålet ud af hans stald. Hvor var gerningsmanden?

Ved forhørene den 3. sept. krævede Jep Vedstesen to forhold klart oplyst, nemlig studenes virkelige værdi og særligt, om auktionskonditionerne var i overensstemmelse med kammerkollegiets dom af 28. juli 1716. Han fremstillede to frivillige vidner fra Skanderup, Hans Iversen og Thomas Sørensen. De havde været med ved auktionen den 12. og 13. nov., og da havde de hørt, at køberne foruden købesummen også skulle erlægge tolden. De havde ikke set nogen plakat om auktionens holdelse, men hørte konditionerne oplæst af auktionsdirektør Saabye. De hævdede, at kvæget ikke blev solgt til den fulde pris, fordi tolden også skulle betales. De to sagsøgere, Jep Vedstesen og Jens Andersen, tilbød for at spare videre proces at ville nøjes med den af kammerkollegiet fastsatte pris, 24 slettedaler pr. stk., eller også den sum, kvæget blev solgt for på auktionen plus de 45 daler, som tolden udgjorde. Tilbudet blev ikke modtaget, og Jep Vedstesen erklærede sig stadig utilfreds med tilbagebetalingen. Sagen gik videre. Den 22. okt. stævnedes bønderne igen Knud Andersen, og denne gang for at få et tingsvidne på, hvad der var passeret, da bønderne var i hans hus angående tilbagebetalingen. De hævdede, at Knud Andersen ved denne lejlighed på en besynderlig måde skulle have forsøgt at få dem til at eftergive ham deres tilgodehavende, og de ville afgive deres ed på denne beskyldning. Som vidner var indstævnet byfoged Knud Jørgensen af Kolding, som havde været tilstede den nævnte dag, og ligeledes Hans Madsen af Mejsling, og som et kuriosum og et eksempel

på, hvilke tvivlsomme vidner Knud Andersen kunne bruge, kan nævnes, at stævningen blev »anmeldt for Søren Keldbæk og Poul Laursen, begge skomagere i Kolding, som forhen ved attest, som de hverken selv skal have skreven, mindre efter lovens befaling personlig have mødt den for retten at oplæse og beedige, haver vunden i denne sag, item Thomas Katen og Anders Røhm i Kolding, som bemeldte attest have frembåren såvel Gifke Mathisen samme sted, der samme har attesteret, (skønt) deres stand ikke dennem selv for nogen tingfærd befrier«. 9. okt. vidner Hans Madsen af Mejsling, at han var i Knud Andersens hus, da Jep Vedstesen søgte at få sin restbetaling. Byfogeden og to andre var også tilstede. Knud Andersen tilbød Jep Vedstesen en del autoriserede sedler, men byfogeden sagde, at han skulle have halvt penge og halvt sedler, og det fik han. I mellemtiden havde Knud Andersens kæreste (kone) været fremme i køkkendøren og havde sagt: »Gif ham, hvad han skal have, at vi kan blive denne overløf kvit!« Hans Madsen blev spurgt, om han havde hørt, at Jep Vedstesen havde takket Knud Andersen for god betaling og ikke havde mere at fordre, men det havde han ikke hørt, såsom han sad sammen med en anden mand og drak et glas brændevin. Jep Vedstesen skulle samtidigt give Knud Andersen kvittering på dommen, men da han ikke selv kunne skrive, og de tilstedeværende ikke ville hjælpe ham, måtte han ud i byen og finde et par mænd fra Skanderup, som så hjalp ham. Den sidste betaling havde han ikke kvitteret for, da han ikke var fornøjet med den. Knud Andersen havde derefter sagt, at det skulle være sket i rettens overværelse, og han undskyldte sig med, at han havde op-

daget dette for sent. Historien viser bl. a., at bonden holdt hårdt på sin ret og ikke gav op over for købmandens rævestreger.

Efterfølgende formodede smugleri byder på det usædvanlige, at begge de stridende parter tiltog sig rettigheder, de aldeles ingen adkomst havde til.

En halv time før solens nedgang den 25. febr. 1718 kom sognefoged Jep Hansen Faarkrogs dreng af *Lejrskov* ridende til Jens Andersens gård i Skanderup for at bede ham følge med til Jakob Bucks gård i *Dollerup* og derfra hjælpe med at drive seks stude til Jens Andersens egen gård, hvor de efter aftale skulle i foder. Drengen, Jørgen Friis, traf ikke Jens Andersen hjemme, men gjorde aftale med dennes fader, Anders Sørensen, om, at fire stude måtte komme samme aften. Den gamle mand gav sig straks til at gøre båsene og klovene i stand. Da Jens Andersen ikke kunne hjælpe drengen, kom Mads Hansens dreng med til hest, og det skete »i en stor snefog«. De to drenge fik fire stude med sig og nåede om aftenen til Skanderup kirke, hvor de blev standset og opbragt af kvartermester Johannes Becker ved kaptajn Hemmers kompagni, logerende hos Peder Vind Hansen i Vamdrup. Kvartermesteren havde fået nys om, at der var ført seks stude fra *Lejrskov* til *Dollerup* med videre mål gennem Skanderup og havde da ganske selvbestaltet besluttet at agere toldbetjent, hvorfor han havde aftalt med korporal Jakob Lassen, at de skulle mødes ved Skanderup kirke kl. 8 om aftenen sammen med to udkommanderede og nylig udskrevne dragoner, Søren Bull af V. Vamdrup og Simon Lassen af Vamdrupgård. Soldaterne tog drengene, de to heste og de fire stude med sig til

Nagbøl, hvor de alle blev om natten. De to drenge blev spurgt, hvor de skulle have været hen med studene. Jørgen Friis svarede, at de skulle til Skanderup, hvor de skulle blive til hen mod dagningen og derefter drive videre til Peder Koed i Hjarup.

Den 24. febr. om morgenen begav korporalen, de to rekrutter og de to drenge med stude og heste sig på vej mod toldstedet i Kolding. Da de var nået nær til Skanderup by, red Jep Faarkrog og en anden mand forbi dem, og da de med studene nåede ud for Mikkel Vedstesens gård, kom Jep Faarkrog dem imøde tillige med Mikkel Andersen, Jens Andersen og Mads Hansen alle af Skanderup. I deres overværelse vedkendte Jep Faarkrog sig de fire stude og den ene hest. Mads Hansen vedkendte sig den anden hest, som hans dreng, Esben Knudsen, red på. Jep Faarkrog gjorde arrest både i stude og heste på egen regning og risiko og uden at vise fuldmagt fra øvrigheden. Studene blev drevet til Jens Andersens gård og indbundet der. Soldaterne gik til Kolding til tolderne for at melde det passerede.

Så drastiske tildragelser foregik ikke uden efterfølgende proces med forudgående stævning og kontrastævning. Kvartermesteren siger i sin stævning til Jep Faarkrog den 3. marts 1718, at han, Jep Faarkrog, uden rettens middel har belagt fire stude og to heste med arrest og uden senere at få rettens bekræftelse og derved har forhindret kvartermesteren i at attrapere de nævnte dyr på forbudne steder, hvor »toldsvig sker og siges at gå i svang, for at bringe dem efter forordningen til toldstedet for sagen at undersøge«. I Jep Faarkrogs kontrastævning til kvartermesteren og hans medvirkende rejses der tiltale for uretmæssig indgreb i fredelig

transport og med en antydning af, at kvartermesteren og korporalen havde bemægtiget sig kvæget og hestene for selv at drive smugleri med dem.

Under forhørene hævdede kvartermesteren, at Jep Faarkrog havde begået toldsvig, da han drev studene gennem Hesselvad (nu »Putihul«) ved Åkjærå og hovedvej 1 syd for Lejrskov og videre over møllebækken ved Dollerup. Han blev spurgt, om der nogen sinde var opbragt stude ved Hesselvad og møllebækken, og svarede, at han havde hørt, at der både ved Påby og Seest var opbragt stude og heste til konfiskation. Korporalen mente, at han havde begrundet mistanke, da Jep Faarkrogs dreng havde sagt, at studene skulle føres videre til Hjarup.

Jep Faarkrogs vidner kom nu frem. Anders Sørensen, fader til Jens Andersen, forklarede, at den 1. febr. var Jep Faarkrog kommen til hans søn og havde gjort akkord med ham om foder til to eller fire stude i to måneder, og at Jep Faarkrog måtte levere studene, når det passede ham. Tule Nielsen af Lejrskov, der havde været med ved akkorden, bekræftede ligesom sønnen, Jens Andersen. De tre vidner blev derefter spurgt, om studene var forbigået forbudne steder, hvor hans majestæts told kunne have været krænket, eller om der nogen tid var opbragt kvæg, der var drevet fra Lejrskov sogn til Skanderup eller Hjarup sogne, og som er blevet konfiskeret. Anders Sørensen, der havde boet i Skanderup og mindedes 50 år tilbage, og Tule Nielsen, der var født og boede i Lejrskov, mindedes i 40 år, erklærede begge, at det ikke nogen sinde havde været nogen forment at føre kvæg fra Skanderup til Lejrskov eller omvendt eller længere

borte fra Skanderup, enten det havde været ved nat eller dag, før denne proces.

De havde ligeledes haft deres fri drift fra Skanderup til Hjarup og Vamdrup sogne »og aldrig tilforn været sådant forment enten deres kvæg til foder eller græsning eller ved agen, gåen og riden, såsom både Skanderup, Lejrskov og Hjarup og Vamdrup sogne alle er inden landskellet og udi Koldinghus amt her i Jylland undtagen Bastrup by i Vamdrup sogn, som ligger i Haderslevhus amt, og over den å, som går i Skodborg å, som gør skilsmisse mellem Haderslevhus amt i Holsten og Koldinghus amt i Jylland, hvilken å de har hørt er forbuden at overdrive med heste og stude, men aldrig har hørt, at Hesselvad sønden for Lejrskov by og fremdeles vesten for eller den å sønden for eller den møllebæk, som går igennem Dollerup og går i Hesselvad å, hvorved Drabæks og Rolles møller drages, har været forbuden. Hesselvad å og fornævnte møllebæk ligger så godt som midt i Andst herred, og derfra til landskellet mellem Holsten og Jylland er somme steder fem fjerdingvej og somme steder halvanden mil.« De tre sidste vidner blev også spurgt, om ikke nogen af dem var vidende om den bekendelse, som Jep Faarkrogs dreng havde udtalt, at de fire stude var solgt til Peder Koed i Hjarup. De svarede »endrægteligen«, at det vidste de aldeles ikke af.

Herredsfogeden resolverede, at sagen, der var en konfiskationssag, ikke, som den burde, kunne sluttes inden de tre solemærker, da den mellemste dag var en søndag, og sagen udsattes derfor til den første ordinære tingdag, den 7. marts, der blev en mærkedag, da den blev den første fælles tingdag for de seks herreder Andst, Jerlev og Slaugs samt

Brusk, Holmans og Elbo herreder, der skulle have tingsted i Viuf og kaldes Koldinghus birk.

7. marts holdtes tinget dog atter på Amhede, og da fremkom kvartermesterens forsvarer med forskellige indlæg. For det første hævdede han, at kvartermesteren aldeles ikke kunne beskyldes for at have taget studene for selv at smugle. Han mente, at Jep Faarkrog havde været pligtig til at erhverve et bevis fra tolderne, når han førte stude over forbudne steder over åerne eller vadstederne, »og synes det helt urimeligt, ja, fast utroligt, at Jep Faarkrog, her en velhavende mand og nu en af de bedste i Lejrskov, skulle den aften og hen ad natten lade fire stude drive fra sig og til Skanderup og ikke vente en nat over til dagens frembrydelse«. Han mente også, at Jep Faarkrogs sag var noget urigtig og syg, idet han ikke havde villet disputere sin drengs ord eller berørt det i nogen måde.

Retten kom til sidst til det resultat, at det var fastslået, at Jep Faarkrog retmæssigt havde lejet foder til fire stude hos Jens Andersen i Skanderup, og at området norden Skodborg å og landskellet aldrig havde været forbudt for bøndernes fædrift. Dommen kom derfor til at lyde på, at Jep Faarkrog i alle måder kendtes fri for kvartermesterens tiltale. Modparten fik en vis dom: »Eftersom kvartermesteren har søgt denne opbringelse for at vise sin nidkærhed for hans majestæts tjeneste og interessens befordring, så ophæves processens bekostning på begge sider.«

En gang imellem havde tolderne held til at overraske smuglerne på fersk gerning:

3. juni 1718 havde amtmand von Woyda indstævnet smed Peder Christensen og hans søn Chri-

sten Pedersen af *Seest* for toldsvig. I retten fremstilledes Jakob Nielsen tjenende amtmand von Woyda og Simon Casper Boekam (?) tjenende obrist Silkuba, som begge overensstemmende vidnede, at fjorten dage før sidste påske var de begge »udgangne ved Kolding å, og som de om eftermiddagen mellem kl. 4 og 5 patruljerede ved åen ved Jørgen Skolykke, så de Peder Christensen Smed af *Seest* tillige med sin søn og en anden, som de ikke kendte, komme ridende fra Kolding hver på en hest uden sadel, og red lige til åen. Imidlertid råbte begge vidnerne, at de skulle holde og bie, og de råbte endda: »Heller (eller) vi skyder!« Peder Smed svarede, da han og den ubekendte var kommen over åen, og hans søn endnu var i åen med den hest, han red på: »Holdt, holdt! Bi, nu kommer jeg straks igen!« Men alle de tre red hastelig efter *Seest* til. Derefter gik vidnerne om igennem Kolding op til Peder Smed i *Seest*, og der fandt de i kostalden den hest, sønnen havde redet på. De gjorde hesten løs og ville tage den med sig, men Peder Smeds kone kom ud til dem og sagde: »Lader det stå!« De spurgte hende: »Hvor er eders mand?« Hun svarede, at nu var han kommen hjem og gik til Kolding for at aftale denne sag i mindelighed, for at den ikke skulle komme videre. Så forlod vidnerne hesten og gik til Kolding og berettede for deres herskab, hvad der var passeret. Sagen kom for retten og er altså ikke blevet ordnet i mindelighed, Peder Smed har sikkert fået hestene konfiskeret og en bøde oven i købet.

18. juli 1718 havde amtmand von Woyda på Koldinghus og vildtmester og overførster Backmann på Estrup og Skodborghus ved varselsmændene

Anders Jensen af Egtved og Jens Pedersen af Bøgvad stævnet uden for tinghuset på Amhede til gæsteret i en konfiskationssag mod ukendte smuglere og deres to optagne heste. Varselsmændene vurderede på stedet hver af hestene til en værdi af 4 rdl. Derefter fremstilledes Jakob Nielsen tjenende hos amtmanden og Niels Jensen Kjær tjenende hos overførsteren på Estrup. Sidstnævnte forklarede, at næst aften mandag nat var han »efter forudgiven kundskab« ude at patruljere tillige med Jakob Nielsen af Kolding ved den å, som gør skel mellem Jylland og Holsten (vel vest for Vamdrup) og er forbuden udi hans majestæts forordning. Samme nat mellem kl. 12 og 1 kom der et par karle ridende fra Jylland og over den forbudne å hver på sin hest og desuden med hver en ledig hest ved hånden. De råbte til karlene: »Holdt! I må ikke! Så fordrer kongens kald!« Men de agtede aldeles ikke sådan formaning og red fort stiltiende i og over åen, hvorfor vidnerne red efter dem og opred dem ved Skudstrup byled. Her slog Niels Kjær den ene karl af hesten, men karlen undslap ved at springe over et gærde. Derpå tog Niels Kjær karlens to heste. Da den anden karl ikke ville lade sig gribe, skød vidnet hesten under ham i krydset, men karlen undslap alligevel med begge hestene. Jakob Nielsen var ikke så godt ridende og nåede derfor ikke frem til hjælp. Den 11. juli var overførsterens fuldmægtig, Hans Madsen på Estrupgård, tilstede i retten, og da faldt dommen, der kom til at lyde på, at de to heste skulle konfiskeres, og smuglerne straffes efter loven, om de kunne findes.

Toldgrænsen, kvægsmuglerier såvel som andre smuglerier er indgående omtalt i andre værker.¹⁾ De i det foregående fremdragne historier er tænkt

som et beskedent supplement til det, der før er skrevet fra denne egn. Fortælleformen er holdt i bredere stil for at bevare noget af det skær, der er over tingbøgerne. En række personnavne er medtaget, de kan eventuelt komme egnhistorikere til gavn. Ret meget nyt om forholdene er der ikke i disse beretninger, men det kan fremhæves, at toldforholdene i den tid var ret uklare og slet ordnede. F. eks. var den zone, hvori kvæg og heste på begge sider af grænsen skulle være brændemærkede, flydende. Først en halv snes år efter blev den fastlagt til en mils bredde på hver side af grænsen. Mærkeligt er det, at der i de fire længste beretninger aldrig er tale om brændemærkning af kvæg, som føres langvejs fra ind i zonen. Som omtalt blev Kolding å 1714 gjort til forbuden å for overførsel, men først 1727 blev den egentlig toldgrænse. Endnu et vanskeligt forhold må nævnes. Som før antydet havde de fire sogne, Seest, Skanderup, Hjarup og Vamdrup, ligesom egnen omkring Ribe den såkaldte »frihed«, d.v.s. ret til mod en mindre told at udføre eget opdræt over grænsen. Det fremgår imidlertid af dommen i den sidste større sag, at kreaturer nordfra uhindret kunne føres ind i de fire sogne, hvilket vil sige, at der var rig lejlighed til smugleri gennem det for smuglere fra gammel tid så velegnede terræn mellem Kolding å og Kongeå. Alle de fremførte uheldige forhold medførte, at smuglerne var garderede og altid kunne have deres alibi i orden inden for de fire sogne, og dette bekræfter flere af historierne. Bønderne og smuglerne benyttede sig deraf, og tolderne stod magtesløse over for vel tilrettelagte smuglerforsøg, og det fremgår tydeligt, at de ofte trak det korte strå. De var ellers aggressive nok, da der jo var penge at

tjene. Bøndernes og smuglernes ubrydelige sammenhold og fortielser under forhørene gjorde sagen endnu vanskeligere for dem. Forståeligt nok hadede bønderne den urimelige toldgrænse og betragtede det aldeles ikke som nogen forbrydelse at snyde toldvæsenet. Der er i det fremførte nævnt flere vadsted- eller åstedridere. I jagten på smuglere fik de ofte hjælp af amtmandens, amtsforvalterens og overførsterens folk. Overførsteren førte alle toldsvigsager pro et kontra for retten.

Så umulige var forholdene ved den kunstige og forhadte toldgrænse i den omhandlede tid.

Kilder: 1) »Fra Ribe Amt« II bd., III bd. — Samlinger t. Jydsk Hist. og Top, 3. r. III bd., 3. r. IV bd. P. Eliassen: Kongeaaen I-II.
